

Sammlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 91 1970

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÈ

Göteborg: Lennart Breitholtz

Lund: Staffan Björck, Carl Fehrman

Stockholm: E. N. Tigerstedt, Örjan Lindberger

Umeå: Magnus von Platen

Uppsala: Gunnar Tideström, Gunnar Brandell

Redaktör: Docent Ulf Wittrock, Hällbyg. 34 C, 752 28 Uppsala

Printed in Sweden by

Almqvist & Wiksells Boktryckeri AB, Uppsala 1971

sång kände att hon kunde nå »en hemlig insikt, en förhoppning»

om hon fick samband med det meningslösa utbrottet av musik. Om strupen vred sig plötsligt hennes händer i nervösa

rörelser tills en rossling gav besked att krampen var förbi. Hon kände varken sorg eller glädje längre. Hon sjöng med.

En kvinna sjöng och stjärnblom täckte marken ...

I bakgrunden spårar man Diktonius' Vi sjöng i Stark men mörk (1930):

Se: kvinnan står på tröskeln mellan rummen, och hennes mun är öppen, hennes ögon stela och knäna böjda: fasan jagar henne!

Som kastad trasa klibbar jag vid flygeln, och fingrar famlar, foten fumligt söker ett stöd, en stig i detta helvete.

Då vänder jag mig om, och våra ögon mötas: sus, då, en skräll — och öronringningstystnad. —

Hon sjöng. Vi sjöng.

Gemensam är den visuella bilden av hur en kvinnas kris löses i sång, liksom de båda avslutande meningarnas upprepning »Hon sjöng ... sjöng», vartill kommer att Diktonius' vers är en fri, orimmad terzin. Det är med andra ord ett exempel på hur likheter i motiv och uppbyggnad stöder varandra. Samtidigt bär *Stellaria* sin upphovsmans omiskännliga signatur. Det finns heller ingen anledning ifrågasätta stoffets personliga anknytning. Men Diktonius har varit ett stöd när det gällt att organisera materialet.

Likheterna med Södergran och framför allt Diktonius visar en viktig sak: det är nödvändigt att väga in också det finlandssvenska inflytandet vid bedömningen av vad modernismen betytt för Gullbergs sena språk. Det finns emellertid en annan impulsgivare som troligen varit viktigare — Tomas Tranströmer med *Hemligheter* på vägen. Denna samling måste sättas vid sidan av Celans *Sprachgitter* som en stimulans för språket i de reduktiva stycken i *Ögon*, läppar, där den slutlige Gullberg förtätar och tonar ner sitt budskap till det enda nödvändiga. Under en friskare period var Gullberg i tillfälle att ta del av boken som hösten 1958 hälsades som en stor diktsamling. Han mötte Tranströmer på Lilla Hornsberg på nyåret och hörde honom läsa bl. a. Efter anfall, som sannolikt spelar in vid tolkningen av Gauguins tavla i Gullbergs sista dikt, *Den gule Kristus*. Andra dikter i *Ögon*, läppar visar likheter med flera

av de tranströmerska kortdikter som funnit en träffande benämning i ordet »formel» (Resans formler). Algulin nämner som kompressiva drag med anknytning till Celan »ellipser, nominalsyntax och talrika kolon» (305). Allt detta finns i en konst av en lugnare andning och en sinnligare konkretion än Celans — Tranströmers. (Det troliga inflytandet har jag behandlat i en särskild studie, Hjalmar Gullbergs bokslut och Tomas Tranströmer, som i skrivande stund väntar på publicering i *Svensk Litteraturtidskrift*.)

Ingemar Algulins avhandling har rönt det sällsamma ödet att bli mönsterbildande innan den utkommit i tryck. Hans uppsättning kriterier på modernism utnyttjas redan i Birgitta Holms avhandling om Gösta Oswald, ventilerad en vecka tidigare. Han kan också räkna med att hans arbete kommer att anlitas flitigt i fortsättningen, särskilt naturligtvis av författarna till de specialmonografier på hans fält som avslutningen siar om. Algulin har nämligen med kloka begränsningar lämnat plats för flera intensivundersökningar inom de trassliga problemkomplexen Malmbergs och Gullbergs förhållande till modernismen. För dessa kommande undersökningar har han lagt en gedigen grund genom sin noggranna utredning av de yttre förutsättningarna för ett inflytande. Men han har också nått en rad resultat av bestående värde på den inre sidan, i fråga om själva inflytandets karaktär och omfattning. Man kan rikta invändningar både mot instrumentens konstruktion och mot genomförandet. Det hindrar inte att Ingemar Algulin i kraft av sin noggrannhet, sitt spårsinne och sin goda förmåga att fixera de fruktbara problemställningarna förmått på avgörande punkter precisera och fördjupa den bild man tidigare haft av Bertil Malmbergs och Hjalmar Gullbergs relationer till modernismen.

Kjell Espmark

Ragnar Matsson: *Berättaren i Mangskog. Tage Aurells författarskap till genombrottet 1943*. (Akad. avh. Sthlm) Scandinavian University Books 1970.

Den bild av nutidsorientering som allt starkare utmärker svensk litteraturvetenskap har riktats med ännu ett bidrag från Stockholms universitet. Ragnar Matsson har valt att studera Tage Aurells författarskap i dess inledande skeden. Uppgiften är obestridligen både intressant och angelägen — det senare inte minst därför att Aurells stilkonst notoriskt är av en sådan täthet att den stundom kräver exeges.

Avhandlingen har fått titeln *Berättaren i*

Mangskog, Tage Aurells författarskap till genombrottet 1943, och den rubriceringen täcker innehållet väl: boken handlar om Tage Aurell i första hand som berättare men också om honom som i en huvudsakligen värmländsk sinnevärld levande person. Dispositionen uppstår fyra huvudstycken: 1) Förberedelsen (9-93) som behandlar Aurells liv och publicistiska verksamhet fram till o. 1930; 2) Debutverket (94-133), en granskning av förstudierna till Tybergs gård 1932 och en analys av detta förstlingsverk; 3) Utveckling (134-210), det avsnitt som innefattar huvuddelen av de litteraturhistoriska aspekterna och analyser av de båda följande verken, Till och från Högåsen 1934 och Martina 1937; och 4) Vändpunkt (211-264), en granskning av hur de tidiga verken mottogs av kritiken, en analys av Skillingtryck 1943 och sammanfattande synpunkter och värderingar. Efter en ganska omfattande notapparat (265-314) följer en — dessvärre helt ofullständig vilket inte angetts — bibliografi över Aurells bidrag till tidningar och tidskrifter 1913-1943, käll- och litteraturförteckning, Zusammenfassung och personregister. Totalt har det blivit en ganska mäktig volym, 340 sidor; framställningen är lättsam, inte sällan elegant. Om jag ändå kommer att redovisa delvis starkt kritiska synpunkter, beror det inte på ämnesval, uppläggning eller framställningssätt utan på mycket allvarliga brister vad beträffar akribi och avläsning av texterna.

Författaren börjar på det gammaldags ärbara maneret med att teckna en bild av Aurells barndomsvärld. Bilden av föräldrarna grundar sig i hög grad på vad Tage och Kathrine Aurell berättat, även om förf. för de yttre data lagt ner ett förtjänstfullt arbete i skilda arkiv. I hans framställning kommer föräldrarna att erinra om Goethes karaktéristik: från fadern tycks stamma »Des Lebens ernstes Führen», från modern »die Frohnatur», och »Lust zu fabulieren» återfinns förf. i varje fall i mödernesläkten. Som så ofta i diktarbiografier är det vanskligt att avgöra var gränsen går emellan Dichtung och Wahrheit. Förf. har givetvis varit medveten om problemet, men han har ändå utan att markera klara reservationer utnyttjat de litterära skildringarna i Tybergs gård med förstadiet som källa för Aurells barndomsmiljö.

Fadern var uppenbarligen en begåvad och viljestark människa, och han hade ambitioner för sina barns räkning. De skulle skolas, och förf. har följt ende sonens väg genom Karlstads läroverk fram till en snöplig flykt efter tredje ringen på våren 1913, även nu genom att kombinera arkivmaterial och intervjustoff med litterära gestaltningar, bl. a. från den självbiografiska romanen Viktor 1955. Utan examen

och med klena betyg lämnade Aurell läroverket och nådde en temporär hamn i journalistiken, närmast i den konservativa tidningen Bergslagen i Filipstad. Förf. uppger (s. 25) att det första signerade bidraget av Aurells hand (under sign. Setris) intogs den 6 september, men det är ett av dessvärre talrika misstag. Det finns två tidigare bidrag med samma signatur, och det första av dessa, infört 27 augusti, ger en glimt från resan till den nya arbetsplatsen. Aurell fick snabbt stor framgång som journalist, han var tydligt begåvad för yrket och de konservativa åsikterna förefaller han ha delat med liv och lust — förf. har dragit fram dråpliga exempel på hans pläderingar för delvis reaktionära ståndpunkter. Sin egentliga insats som journalist gjorde Aurell på Norrköpings Tidningar 1917-1919 där han fungerade som reporter, som kåsör — nu med sign. Cajus eller -jus — och som konst- och litteraturrecensent, i dessa fall oftast i skepnad av T.A.-1 eller -ell, någon gång med hela namnet utsatt. Med Aurells hjälp har förf. tagit fram osignerade artiklar om hungerdemonstrationerna i Norrköping i maj 1917 och om mordbranden på Östra kyrkogatan 28 i mars 1918, det som skulle bli underlaget till »fabeln» i Skillingtryck. Förf. har för denna period fått kännedom om delvis känsliga biografiska förhållanden, vilka han dock behandlar föredömligt diskret: de finns redovisade därför att de behövs för vissa resonemang, men det sker utan all ostentation.

Efter undersökningen av Aurells journalistik på 10-talet följer förf. honom ut på europeisk vandringsstråt och behandlar därvid bl. a. de noveller som refuserades 1923. Analysen av dessa bygger i stor utsträckning på jämförelser med de författare som Aurell skrev om i sin samtida kulturjournalistik, och förf. har många intressanta kunskaper att förmedla, inte minst vad beträffar inspirationen från Baudelaire och Obstfelder. Ett betydande utrymme ägnas även åt Aurells konstessäer och den avhandling om Fröding han skrev för akademiskt bruk i Paris.

Med det andra kapitlet kommer förf. fram till Aurells skönlitterära författarskap. Han har fått tillgång till fem olika manuskript som bildar förstadiet till Aurells skildring av ett småfolkets hyreshuskollektiv i sekelskiftets Karlstad, Tybergs gård. Dessa manuskript fördelar sig på två versioner, av förf. kallade Grå gården respektive Tybergs gård, och förf. söker genom mycket frikostiga citat visa hur Tage Aurell under några avgörande år övervinner sin benägenhet för en utbredande stil och successivt når fram till den specifika form av vad förf. kallar »scenisk epik» som skall bli hans stilistiska särmerke. Detta unika material ger till-

fälle till spännande inblickar i ett diktverks genesis, och förf. har också tagit fram värdefulla stilistiska iakttagelser och noterat viktiga förändringar i berättarattityden, men hans manuskriptläsning uppvissar också grova misstag som har allvarliga konsekvenser för hans personanalys. Ett exempel på detta måste tas fram även om det blir utrymmeskrävande.

På sid. 102 i avhandlingen börjar en genomgång av främst värdfolket i huset enligt det manuskript förf. kallat Gg 4, och därvid citeras en replik som värdinnan sägs ha fällt: »— Jag gick och lade mig, livad och halvfull, en lördagskväll. Jag blev *sparkad* ur sängen en måndagsmorgon, och den måndagen varar än, har varat i snart tjugo år, hade Tybergskan vågat säga en kväll på farstubron.» (Interpunktionen korrigerad efter ms.) Detta yttrande går nu så illa ihop med fru Tyberg i den tryckta versionen och med förhållandet mellan makarna där att förf. i varje fall borde ha diskuterat problemet, men han har i stället läst repliken som ett tecken på den sympati berättaren sägs hysa för henne. Om man nu går till manuskriptet skall man finna att den kvinna som här kallas »Tybergskan» är en helt annan person i den tryckta versionen, att Aurell sålunda låtit flera personer byta namn vid omarbetningen än pojken Emil som blivit Viktor i trycket, som förf. noterat. Den ovan citerade repliken från sid. 102 står i ett sammanhang som följer efter det att en av hyresgästerna beskrivit värdinnan, och kontexten lyder: »Att en annan kunde bli led åt alltihop som det nu var, var det någon-ting att förundras över? En gång hade allt varit som det skulle för mej också, som Tybergskan brukade säga, men det var fattigfolks lott och bestämmelse att den tiden skulle dra förbi innan man knappt så mycket som hann blinka. Och en dag tjöt man över att ringen gick till pantbanken — och sen, ja sen stod vardagen där.» Efter denna mening kommer alltså den citerade repliken. Redan av sammanhanget borde det stå klart att »Tybergskan» här inte kan vara värdinnan: det talas ju om fattigfolks lott, om vigselringens vandring till pantbanken — det kan omöjligt gälla värdinnan som ju avundas för sitt relativa välstånd. Det blir också fullständigt klart om man läser ännu ett stycke. Där skildras så småningom hur värdinnan står bakom sin gardin och ser efter sin man som cyklar bort regelbundet på kvällarna: aldrig får hon en blick av honom, i motsats till andra fruar i huset: »Det kunde hända att liknande rörelser förspordes någon gång i de andra lägenheternas köks- och kammargardiner, fast ej på långa, långa vägar så regelbundet, och då inträffade det, inträffade trots allt att garvar Karlin vände sig om och tittade år sitt fönster

till, att Tyberg gjorde detsamma, och han hade en gång slängt en kysst in åt det elände, som var hans vardag, det hade hänt att Emils far lett mot Emil och hans mor. Men värden hade aldrig någonsin vänt sig om för att nicka mot det ansikte, som gluttade fram mellan gardinerna.»

Det skulle finnas flera partier att anföra i vilka Tyberg och värden uppträder samtidigt som två klart åtskilda personer, men det räcker med detta. På några ställen finns en blyertsändring av Tyberg till Söderén, och via dem kan man fastslå vilken familj i huset som ursprungligen kallades Tyberg. I det manuskript som förf. benämner Tg 1 finns en episod som lyder så: »Ibland kom Svante Söderén efter Hildur och han spordes lång väg, han drog käppen smattrande uteder staketspjalarna. — Har väl inte fått mer vett, sade fru Tyberg. Hon var ovän med hela Söderénfamiljen, men då Blom full och morsk på lördagskvällarna gång på gång stöp i trappan tyckte hon endast synd om honom . . .» I manuskriptet är Svante överstrukt och ändrat till Fridolf och ordföljden likaså ändrad, och i den tryckta versionen kom texten att lyda: »Efter Hildur kom ibland Fridolf Säverén, och han spordes lång väg, han drog käppen smattrande uteder staketspjalarna. — Har väl inte fått mer vett, sade fru Tyberg. Men då Blom full och morsk lördagskvällarna gång på gång stöp i trappan tyckte hon endast synd om honom. . .» Namnserien är sålunda Tyberg — Söderén — Säverén, och den »Tybergska» som fällde repliken på sid. 102 i avhandlingen är alltså förstadiet till fru Säverén i trycket. Då går figuren psykologiskt ihop, det är hon som till sist rymmer från sitt äktenskapliga elände en pingstafton. Men mer än så: av den strukna upplysningen i manuskriptet Tg 1 — »Hon var ovän med hela Söderénfamiljen» — framgår också ett skäl till att Säveréns så kvickt blev vräkt från sin lägenhet sedan hustrun flytt. I trycket har fru Tybergs motvilja mot familjen bara kommit till uttryck i repliken om pojken Fridolf. Det kan belysa hur uppmärksam man måste vara på de minsta signaler hos Tage Aurell och hur omarbetningen ofta inneburit att berättaren tryckt ner så mycket som möjligt av sin prosas isberg under ytan — för att i likhet med Artur Lundkvist begagna Hemingways symbol i fråga om Aurell.

Någon gång kan den tendens till selektion och koncentration, som förf. förtjänstfullt iakttagit, leda till att sammanhanget blir ytterst svärgenomträngligt. Ett exempel på det finns i skildringen av första maj i huset, närmare bestämt av barnens lekar. I ett hörn av gårdsplanen låg marken bar, utan hindrande grus

och järnhjvelspån och glasskärvor, »en fläck stor nog för en hage med himmel, helvete och rutor. Det var Ester Blom, som först såg att den räckte till, och det var hennes griffeltavla som sprack sönder. Men Isidor Säverén hade med klacken borrar en grop mitt i kritstrecken, för sina kulor. Därför slogs de.» Förf. tolkar detta (sid. 123) så att Ester Blom »får sin griffeltavla spräckt av unge Isidor Säverén. Med sin klack borrar han (symboliskt) en grop mitt i kritstrecken, för sina kulor.» Men detta verkar konstigt, och förf. känner också tvekan: på sid. 131 säger han att om läsaren någon gång frestas »att anamma konnotationer till den grad att en symbol skymtar... har man samtidigt en förmimelse av att det är fel sätt att läsa denna bok.» Det är också uppenbart fel, men förf. skulle vara helt ursäktad för sin tolkning om han inte haft tillgång till ett manuskript som ger lösningen, i vilket man kan studera hur koncentrationen denna gång gått alltför långt. I manuskriptet Tg 1 löd den nyss citerade passagen så: »... en fläck stor nog för en hage med himmel, helvete och rutor. Det var Ester Blom, som först upptäckte att fläcken räckte till, och hennes var den fjärdedels griffeltavla som från kväll till morgon men ibland flera dygn i sträck väntade på sin användning som kastpjäs. Däremot hade Isidor Säverén kommit på att med klacken borra en grop mitt i kritstrecken, för sina kulor. Därför slogs de.» Griffeltavlans roll är sålunda att fungera som hoppsten, och konfliktanledningen är givetvis den att Isidor behövt samma enda grusfria fläck för sitt kulspel.

Det skulle finnas flera felläsningar att påtala i förf:s framställning av Tybergs gård, och försöken till litteraturhistorisk inplacering blir ytterst oprecisa, men utrymme medger inte mer. Analysen av Aurells nästa bok, Till och från Högåsen, är ganska kortfattad (sid. 155-169) men innehåller flera intressanta partier med fina och känsligt formulerade iakttagelser: man kan särskilt framhålla sid. 163-166 och det fruktbara sättet som där demonstreras att betrakta de korta kapitlen som ett slags prosadikter. Såväl här som i Martina — fast där i mindre utsträckning — finns det dock anledning att påtala förf:s bristande skärpa i textstudiet. I behandlingen av den senare romanen bör också diskuteras om förhållandet mellan biografiskt och stilistiskt studium fått rimliga proportioner. Eftersom Aurell själv berättat om en förebild till berättelsens namngivare (Möte med Martina 1950, omtr. i Vågar och möten 1960), är förf. givetvis förpliktad att diskutera problemet, och han har också lagt ner ett betydande och i sig förtjänstfullt arbete på att spåra det han kallar »verkligheten bakom fabel

och bok» (sid. 170). Men hur mycket av det material som redovisas på så stort utrymme som nära 9 sidor är egentligen relevant för studiet av Martina som litterärt konstverk, hur mycket av det ingår i den enda »verklighet» som är intressant i sammanhanget, den som varit aktuell för diktaren när han skapade sina gestalter på sin episka scen? Förf. tvingas själv konstatera (sid. 176) att »det är ovisst hur mycket av de yttre omständigheterna författaren fått eller tagit reda på» och att Aurell visat sig ointresserad av den rika anekdotfloran kring prosten Wilhelm Svartengren. Likheter mellan denne och kyrkoherde Jonatan Telenius i Martina inskränker sig till en viss lokal anknytning och ett antal relativt ytliga överensstämmelser, och skillnaderna, särskilt vad beträffar bokens titelgestalt, är högst avsevärda. Med hänsyn till detta borde materialredovisningen ha givits andra proportioner: en mängd detaljer och anekdoter borde ha förvisats till notapparat, om de alls skulle tagits med, och den estetiskt förödande associationen till Frödings Vårans prost borde ha gömts undan omsorgsfullt.

Vetskapen om att det existerar en verklighetsanknytning är givetvis i princip av värde, men jag kan inte finna annat än att förf. gjort sig skyldig till den skötesynd bland litteraturforskare, kanske särskilt avhandlingsförfattare, som består i att framställningen styrs av tillgången på uppspåret material i alldeles för stor utsträckning. För den som skall bedriva litteraturvetenskap måste det centrala alltid bli diktverket och de instrument med vilkas hjälp detta gestaltar allmänmänskliga frågor. Förf. är naturligtvis klar över det, och han har visst inte försummat de stilistiska aspekterna för de biografiska, men just här verkar proportionerna förryckta. Därtill är det knappast orättvist att hävda att stilanalysen inte bedrivits på ett sätt som givit tillräcklig utdelning. Man saknar alltför ofta analyser av hela sammanhang där de enskilda inslagen får figurera mot en helhetsbakgrund. Det borde ha varit möjligt att göra en ytterst noggrann genomarbetning av några representativa avsnitt från varje bok förf. tar upp, och efter det en systematisk redovisning av de stildrag man fått se i funktion, eventuellt i tabellform eller i varje fall med tydliga frekvensuppgifter. Som det nu blivit, har förf. inte tillfredsställt vare sig det gestaltanalytiska eller det kvantitativa kravet på stilgranskning — detta sagt med all aktning för de många intressanta och fint formulerade iakttagelser som förf. gjort.

Det finns i Martinaavsnittet två litterära paralleller som också bör ifrågasättas under rubriken relevans, och jag skall stanna inför den första (sid. 189). Det är fråga om en samman-

ställning med en episod i Bangs *Tine*, en bok som förf. tillskriver mycket stor betydelse för Aurells stilkonst. Hos Aurell är sammanhanget följande. Sedan Martina »tvångsförlovats» med Telenius' son grips hon på kvällen av förtvivlan och springer in till Telenius med förlovningsringen. Då står det hos Aurell: »Han leder henne opp på ett jämförelsevis högt berg — Och därifrån visar han henne, om inte precis världens härlighet, så i alla fall något av tryggheten som krävs däri. Han visar henne slutsumman i Konstantins sparkassebok och hur pass mycket den skall ökas med och att så räcker det till en liten egendom och blir ändå över — Han visar henne på världens ondska. Samt på hennes eget löfte igen.» Denna anspelning på evangelietexterna om frestelsens berg (Matt. 4:8, Luk. 4:5) sammanställer förf. med den episod i slutet av *Tine* där skovrideren går med *Tine* upp på en »Høj», en utsiktshöjd väl att märka i sinnevärlden, och under vandringen frågar sig »hvordan han vel nogensinde havde kunnet attraa dette Menneske». Där uppifrån ser de trupprörelser och avbrända hus, Berg står i djupa tankar och säger stilla: »Hvor Marie dog elskede denne Plet.» Här finns ju ingen allusion till frestelseberget, inte heller till det bibliska förklaringsberget. Det som här framvisas är ju en bild av död och förgängelse och alltings ottygghet i plågsammaste konkreta betydelse, medan Aurell låter Telenius på sitt symboliska berg göra tvärtom. Också i fråga om människans attityder råder ett motsatsförhållande: Telenius offerar ju sin kärlek och sin åtra till Martina av hänsyn till den yttre respektabiliteten, medan Berg i dagsljuset och vid tanken på sin hustru inte kan fatta hur han någonsin kunnat se på *Tine* till att begära henne. Jämförelsepunkten är ett berg men i ena fallet ett bibliskt symbolberg, i andra en beskedlig kulle i den sønderjydska sinnevärlden, samt i någon ringa mån att båda kvinnorna får klart för sig att de — som förf. säger — »svikes av den man de älskar» — män som i båda fallen är deras husbönder, kunde man tillägga. Att förutsätta ett samband här, låt vara i den suddiga form som uttrycks av förf. med orden »ett slags samhörighet» (189), är inte komparativ forskning, det är retorisk ornamentik.

I stället för dylika lösa associationer borde förf. ha gjort en undersökning av hur bibelallusionerna fungerat, en granskning som helst borde ha omfattat samtliga undersökta Aurelltexter. Den ironiska vändningen »ett jämförelsevis högt berg» — bibeltexterna talar i ena fallet om en höjd, i andra om ett mycket högt berg — visar hur Telenius anpassar sin frestarrolls utsiktspunkt efter sin anspråkslösa lyssnerskas krav. Det perfekta valet av bibeltexter i

början av nästa kapitel — »Och så om Palm-söndagen, när Paulus skriver till filipperna om en rätt fast övermåttan lydnad och när hos Johannas läses vad Maria fann på med sin kostbarhet, lyser det för ...» (Konstantin Telenius och Martina) — är inte bara i sak riktigt (episteln för denna dag är Fil. 2:5-11, evangeliet Joh. 12:1-16) utan vittnar om en stor bibelkunskap och en minutiös planläggning av berättelsens tid. Berättaren måste ha varit lycklig över detta lysande fynd i sitt liturgiska minnesförråd att på en och samma högtid finna texter som talar om lydnaden intill döden och berättar om den Maria som i sin kärleks överflöd smorde Jesu fötter med dyrbar olja.

Att Aurells litterära motiv är djupt rotade i verkligheten har blivit klart genom förf:s undersökning. För Skillingtrycks del kan Aurell säga med Gullberg i de bekanta raderna »Jag har från en tidningsspalt/hämtat sceneri och allt» — det blir ju inte mindre verklighetsanknutet därför att tidningsspalten ursprungligen fyllts av diktaren själv i en tidigare existensform. Men det väsentliga med denna verklighetsanknytning är att den vill gestalta en särpräglad vision av det Gullberg i sin *Ars poetica* kallade »evigheten och den inre världen». Tage Aurells böcker handlar djupast sett inte om social gemenskap eller än mindre om föränderliga samhällsförhållanden, de handlar om individens existentiella villkor, om kärleken och driften, om svek och offer och nederlag, om det rätta levernet och den vissa döden.

Dessa eviga motiv gestaltas i en stil och med en berättarteknik som är karakteristisk och originell men också delvis svårtillgänglig. Det är sedan länge välkända ting, men givetvis framstår det klarare genom denna avhandling både genom dess förtjänster — många fina analyser av enskilda textpartier, sinne för växlingarna i berättarens ställning och det sceniska arrangemanget — och dess brister — det alltför slarviga avläsandet av texterna, såväl i manuskript som i tryck. Förf. har understrukit det muntliga berättandets betydelse för denna stilkonst vilket är uppenbart, och han har delvis med stöd av nytt material kunnat ge flera illustrativa prov på hur det han med adekvata termer kallat selektion och koncentration åstadkommit i dessa texter.

Vad de litterära förebilderna beträffar, innebär avhandlingen få definitiva lösningar och inte mycket nytt. Det värdefullaste torde vara konstaterandet av Kierkegaards stora betydelse, vilket inte kommit fram i tidigare Aurellforskning, och därefter fastställandet av inverkan från prosadiktens tradition, främst sådan den företrots av Baudelaire; vad gäller Herman Bang, torde inflytandet ha varit avsevärt, men

förf. har sannolikt något övervärderat det, och det han vill se som direkta reminiscenser från Tine (s. 189, 226) kan inte rimligen förutsättas vara det. Hemligheten med Aurells stil och dess originalitet är långtifrån avslöjad med denna avhandling, därtill gör både den litteraturhistoriska och den stilistiska analysen alltför mycket intryck av ett osystematiskt associerande. Ett område som borde kunna visa sig särskilt tack-samt att studera är inflytandet på stil och kom-position från den religiösa språk- och tanke-världen, främst Bibeln i den gamla översätt-ningen men också från liturgin, den folkliga andaktslitteraturen och uttrycksvanorna i stats-kyrkor och bönhus. Förf. har observerat bety-delsen av dylika element men inte gett dem nå-gon samlad behandling. Detta är ett fält där kommande forskare kan dra nytta av förf:s ma-terial och utveckla ansatser i hans avhandling.

I mindre utsträckning gäller det också frågan om inflytandet från dramatiken, kanske främst filmen. Förf. talar ofta om Aurells »sceniska epik» och hans »framvisningsteknik», och det är utmärkta beteckningar, men man söker förgäves efter någon samlad diskussion av Aurells för-hållande till dramatiken. En lämplig utgångs-punkt hade här eljest funnits i de mängder av teaterrecensioner och skådespelarintervjuer som den unge journalisten Aurell skrivit och i hans arbete med att översätta en hel rad Strind-bergspjäser till franska i slutet av 1920-talet. För att ge bakgrund till Aurells eminenta för-måga att i ord levandegöra någonting sett har förf. i stället uppehållit sig länge vid hans konstartiklar. Man kan uppskatta ambitionen, liksom man kan ha glädje allmänt sett av dessa ofta intressanta och kunniga essäer. Men det är vanskligt att ens analogivis överskrida grän-serna mellan konstarter, och under alla förhål-landen tycks mig avståndet till Chartreskatedra-len och parisiska skulptörateljéer mycket större än till de svenska teatermiljöer som journalisten visade ett så påfallande intresse för och till den filmkonst som uppmärksammades så mycket i 20- och 30-talens kulturdebatt.

På detta område har avhandlingen mindre att ge åt kommande forskning. Det beror bl. a. på att bibliografin över Aurells journalistik är yt-terst ofullständig, utan att läsaren får något besked om urvalsprinciper eller ens att det är fråga om ett urval. Detta är i sin tur sympto-matiskt för avhandlingens största svaghet, bristen på akribi. Det må vara tillräckligt att konstatera att jag efter kontroll av ca 500 citat (av totalt o. 700) antecknat ca 350 olika slag av inadvertenser, att tryckfelen i förf:s egen text närmar sig hundratalet och att framställ-ningen innehåller ganska många sakfel. Det skall emellertid också sägas att det efter en myc-

ket sträng bedömning inte återstår mer än drygt 50 av citatfelen som är av meningsändrande karaktär, liksom att de flesta tryckfelen lätt upptäcks och genomsådas. Ändå är siffran efter mitt sätt att se oacceptabelt hög, särskilt inom en disciplin som i eminent grad är beroende av tillgång på korrekt traderade texter.

Det samlade intrycket av dessa brister blir onekligen nedstämmande i fråga om ett veten-skapligt specimen, men det skall givetvis balan-seras mot det som är förf:s styrka: hans för-ståelse för Tage Aurell som berättare, hans för-måga av inlevelse i den diktade världen, hans känslighet för diktarens speciella uttrycksmedel och hans egen ofta fina och uttrycksfulla formu-leringskonst. I betydande mån har Ragnar Mats-sons avhandling gottgjort vad samtidskritiken i sin oförståelse bröt och visat många vägar in i ett märkligt författarskap för framtida forsk-ning.

Inge Jonsson

Birgitta Holm: *Gösta Oswald. Hans liv och verk och hans förbindelse med det svenska 40-talet*. Akad. avh. Bonniers. Sthlm 1969.

Den svenska fyrtiotalslitteraturen har inte utan skäl betecknats som svärbegriplig. Författare som Dagerman, Alfons och Lindegren gjorde det sannerligen inte lätt för sina läsare. Men frågan är om någon i fyrtiotalsgenerationen vi-sade en så uppfordrande likgiltighet för motta-gärsidan och kommunikationsproblemet som Gösta Oswald. Han slog fullt medvetet in på en exklusiv svärbegriplig linje och eftersträvade i sina texter en långtgående förtätning. Dess-utom tillämpade han en symbolistisk allusions-teknik som skulle sätta hans läsare och uttol-kare på svåra prov. Efter hans död en julidag år 1950 vid endast 24 års ålder har hans verk dock inte lockat uttolkare i nämnvärd omfattning, varför Birgitta Holms avhandling om hans liv och verk tillmötesgår ett länge känt behov. På forskningsuppgifter inom den modernaste sven-ska litteraturen har varit mer angelägna. Den hänsynslösa subjektivismen och den romantiska dragningen hos Oswald ter sig visserligen yt-terst otidsenliga vid det samhällstillvända 60-talets utgång, men den förebehållslösa conse-kvensen i Oswalds insats, hans unika begåvning och hans nästan skrämmande receptiva beläsen-het varken kan eller får lämnas ur sikte som riktmärke och mått på vad en författare av den svåraste skolan kan kräva av sig själv och sina läsare.

Birgitta Holm har gått till verket med noggrannhet och energi. Som en förberedelse har hon utgett välkomna kommenterade utgå-